

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.014 (71)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.82.1>**Л. І. Гук**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕСУ У КАНАДСЬКИХ ШКОЛАХ (1844–1876 РР.)

У статті розглядається аналіз та систематизація історико-педагогічних джерел, що до 40-х рр. XIX ст. на території Верхньої Канади існувала обмежена кількість положень про управління загальними школами. Закон 1816 р. уповноважував Губернатора Верхньої Канади призначати у кожному районі провінції не більше п'яти осіб, які формували раду освіти (англ. Board of Education). Ради освіти наглядали за діяльністю загальних шкіл та щорічно подавали звіти уряду провінції. Вони також мали повноваження екзамінувати вчителів і видавати їм сертифікати. Однак члени рад освіти не мали стосунку до педагогічної діяльності і, у більшості випадків, не були вчителями. Питання про адекватне оцінювання вчителів та видачу їм сертифікатів неодноразово піднімали суспільно-політичні діячі того часу, які ставили під сумнів компетентність членів рад освіти. Внаслідок цього, у 1841 р. було прийнято закон, згідно з яким ради освіти перейменувалися у районні ради (англ. district councils) і до їх компетенції входило, в основному, забезпечення та нагляд за шкільними приміщеннями. У кожному міському районі були утворені міські ради (англ. township councils), які наглядали за діяльністю шкіл. Обов'язки екзамінування та сертифікації вчителів перейшли до управителів освіти районів (англ. county superintendents). Крім цього, управителів освіти районів зобов'язували принаймні раз на рік відвідувати кожну школу, що була у їхньому підпорядкуванні та звітувати головному управителю освіти провінції.

Муниципальні ради призначали міських управителів освіти (англ. local/township superintendents). Фактично, їхні обов'язки такі ж, як і управителів освіти районів, але вони мали у підпорядкуванні значно меншу територію. Управителі освіти виконували також низку інших функцій, зокрема, розподіляли кошти між школами району, визначали межі шкільних районів.

Такий розподіл повноважень у сфері управління освітою передбачав існування великої кількості місцевих чиновників та спричиняв відчутний брак централізації в управлінні освітою.

Ключові слова: муниципальні ради, головний управитель освіти провінції, обов'язки, історико-педагогічні джерела, чиновники, централізація.

Постановка проблеми. З приходом Е. Раерсона на посаду головного управителя освіти провінції Верхня Канада (сучасні території провінції Онтаріо) у 1844 р. упродовж наступних років відбувся важливий поступ у розвитку системи шкільної освіти. Зокрема, удосконалилась нормативно-законодавча база шкільної освіти, відбулась уніфікація та стандартизація навчальних програм, були відкриті нормальні школи для професійної освіти вчителів, численні громадські бібліотеки, врегульовано функції та обов'язки усіх учасників освітнього процесу тощо. Значний поступ відбувся під час перебування Е. Раерсона на посаді головного управителя освіти провінції і у сфері організації навчально-виховного процесу у школах.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є описати, що до початку 40-х рр. XIX ст. навчально-виховний процес у школах Верхньої Канади

мав довільну форму. З історико-педагогічних джерел нам відомо, що у канадських школах повідомлялося про розмови на уроках, вільне ходіння учнів по класу, використання нецензурної лексики, сварки та бійки між учнями, подекуди навіть були відомі випадки жування тютюну та куріння у приміщеннях школи. Назріла гостра необхідність у запровадженні суворих правил поведінки учнів у школі та ідентифікації прав та обов'язків усіх учасників освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Згідно з новою педагогічною концепцією Е. Раерсона, вчителі повинні бути доброзичливими, підбадьорювати учнів, робити навчання у школі привабливим й цікавим, наскільки це можливо. Але, разом з цим, кожен учень у школі повинен був навчитись терпінню й тиші, а також уважності й поваги до інших учнів та до вчителя. Основним в організації навчального процесу була дисципліна у школі й

продуктивне оточення. Очевидно, що в атмосфері галасу й шуму не могло бути мови про ефективне навчання.

У зв'язку з цим, з середини 50-х рр. XIX ст. уряд починає ухвалювати низку законодавчих актів з метою врегулювання організації навчального процесу та поведінку учнів у школах: прийнято також низку важливих законів, які конкретизували специфіку діяльності, права, обов'язки та сфери відповідальності різних учасників освітнього процесу. Існування становлених правил поведінки у школі сприяло покращенню дисципліни, оскільки відтепер ані батьки, ані учні не могли стверджувати, що вони не знали правил внутрішнього розпорядку.

До обов'язків учнів, встановлених у відповідності до закону 1850 р., входили такі види діяльності:

- учні повинні приходити до школи охайними і у чистому одязі;

- учні не повинні запізнюватись на заняття. Запізнення учнів розглядатимуться як порушення внутрішнього розпорядку школи, а винуватці будуть покарані у відповідності до рішення, прийнятого вчителем;

- жоден учень не повинен покидати школу до закінчення шкільних занять, за винятком поганого самопочуття чи інших надзвичайних обставин. У цьому випадку спочатку необхідно отримати згоду вчителя;

- учень, що пропускає школу без поважних причин, ризикує втратити право на навчання у певному класі до кінця року;

- учні не повинні залишатись у школі після закінчення занять, за винятком випадків, коли їм необхідно користуватись шкільною літературою [1, с. 60].

Як центральний, так і місцеві органи управління освітою, більше уваги почали приділяти організації та управлінню навчально-виховним процесом у школі та шкільній дисципліні. «Найбільша помилка... це те, що ідея освіти може існувати без дисципліни; забуваючи, що дисципліна є найважливішою частиною освіти» [2, с. 237].

Поступово запроваджувались певні дисциплінарні покарання за недотримання правил поведінки у школі. Наприклад, запізнення учня більш ніж на п'ять хвилин вимагало письмового пояснення від батьків. До 60-х рр. XIX ст. часта відсутність без поважної причини каралась відрахуванням зі школи.

З часом були відрегульовані дні та години відвідування шкіл, умови переведення учнів із однієї школи до іншої, переведення учнів до старших класів, встановлені терміни шкільних канікул.

У 1850 р. вперше були затверджені загальні положення щодо організації та управління навчально-виховним процесом у школі та шкільної дисципліни. Законом було встановлено, що тривалість навчання не повинна перевищувати

шість годин вдень, окрім часу, відведеного для перерв. Фактичну кількість щоденних навчальних годин у школі могли затверджувати шкільні ради на місцевому рівні. Кожна друга субота була вихідним днем.

Запроваджені урядом постанови не завжди виконувались у повному обсязі. Місцеві чиновники продовжували приймати власні закони, що регулювали діяльність шкіл у їхньому районі. Наприклад, відомо, що у 1865 р. постановою Ради загальної освіти школи м. Гамільтон були закриті на канікули на 4 тижні в серпні, однак, крім цього, місцеві чиновники шкільної ради ухвалили додаткові канікули ще 2 тижні у кінці липня [2, с. 89].

Рада загальної освіти рекомендувала розпочинати та закінчувати навчання у школах щоденними молитвами та читанням уривків із Святого Письма. Принаймні один раз на тиждень учні повинні були читати Десять Заповідей Божих. Важливим пунктом закону було те, що «... жоден учень не повинен бути змушеним відвідувати ці заняття, якщо цього не хочуть його батьки чи опікуни [дітей], які повинні у письмовому вигляді повідомити про своє рішення вчителя школи» [1, с. 99].

Для сприяння ефективності навчального процесу та підвищення учнівської успішності у школах почали використовувати принципи конкуренції. У 1865 р. Рада загальної освіти запровадила систему похвальних карток (англ. merit cards). За допомогою цієї системи, на думку Ф. Джонсона, Е. Раерсон прагнув викоринити застосування у школах фізичних покарань, що акцентувало увагу на помилках учнів. Натомість система похвальних карток була втіленням принципу гуманізму у навчанні, одного із основних педагогічних принципів Е. Раерсона, оскільки вона передбачала наголошення на заслугах учнів та винагороду [3, с. 110].

Похвальні картки видавались у за заслуги у чотирьох категоріях: за пунктуальність, хорошу поведінку, сумлінність у навчанні та виразне читання і мали різний номінал: 5, 10, 50, 100 балів. У процесі навчання учні збирали картки, які, як правило, вручались у кінці кожного навчального тижня, а під кінець семестру учень, який отримував найбільшу кількість балів у певній категорії, отримував в подарунок книгу чи навчальний підручник. Дослідники історико-компаративної проблематики вважають, що похвальні картки запроваджені за часів Е. Раерсона, стали попередниками бронзових та срібних медалей, запроваджених згодом у школах провінції Онтаріо [2, с. 97].

Дослідники історичної ретроспективи розвитку освіти Канади зауважують, що у період з 1850 по 1871 рр. законодавчою владою Верхньої Канади не було прийнято освітніх законів, які б запроваджували нові принципи у системі організації та управління освітою. Безумовно, щоб відобразити

зростаючі потреби суспільства, що швидко розвивалось, у цей період було прийнято низку поправок до останнього освітнього закону 1850 р., які удосконалювали його положення [4, с. 54].

Як відомо, на сьогоднішній день збір і аналіз інформації про функціонування навчальних закладів складають основу поняття, що визначається терміном «моніторинг», уперше введеним до наукового обігу у Великій Британії. Започаткувавши систему постійного спостереження за загальними школами у Верхній Канаді з метою виявлення ефективності діяльності шкіл, Е. Раерсон водночас став основоположником системи моніторингу освіти провінції та країни загалом й навчальних закладів зокрема, широко розповсюдженого у сучасних освітніх системах провінцій і територій Канади та багатьох інших країн світу.

Районним управителям освіти підпорядковувалися члени шкільної ради (англ. trustees), колишні районні ради, які безпосередньо управляли діяльністю шкіл. Члени шкільних рад отримали право: розпоряджатися шкільними коштами, а також усім нерухомим та рухомим шкільним майном у встановленому законом порядку; визначати розмір заробітної плати вчителів, найнятих на роботу шкільною радою; призначати на посади секретаря шкільної ради, колектора (англ. school collector) – особу, відповідальну за збір грошей із місцевих жителів на потреби шкільної освіти, та бібліотекаря; відкривати у шкільному районі, за попередньою згодою районного управителя освіти, школи для хлопчиків чи для дівчаток; визначати спосіб стягнення коштів із місцевих жителів, призначених на освіту (шкільна рада не мала права визначати розмір грошових стягнень); не частіше одного разу на рік готувати подання до муніципальної ради стосовно підняття місцевих податків, кошти яких спрямовуються у сферу освіти; звільняти від стягнення податків на користь освіти району особливо бідних сімей; скликати шкільні засідання у встановленому законом порядку; подати у відставку, за умови отримання письмової згоди колег та місцевого управителя освіти [5. С. 20].

До обов'язків членів шкільних рад входило: виступати корпоративним органом (під час підписання угод, укладання контрактів тощо); скріпляти своєю печаткою усі офіційні документи, видані шкільною радою; скликати щорічні шкільні засідання, а також позачергові шкільні засідання у разі потреби (наприклад, у випадку зміни території школи, у разі смерті чи складення повноважень одного із членів шкільної ради тощо); слідкувати за тим, щоб у школі були у наявності книга шкільної ради, книга відгуків відвідувачів, журнали обліку відвідування й успішності учнів та «Освітній журнал» (дві останні позиції повинні забезпечуватися безкоштовно); наймати на роботу та випла-

чувати заробітну плату лише тим педагогам, які мають сертифікати вчителя; відвідувати школи та контролювати їхню діяльність, а також за використанням у навчальному процесі підручників, рекомендованих Радою загальної освіти провінції; дбати про те, щоб усі учні були забезпечені навчальними підручниками та щоб шкільна бібліотека була доступною для всіх жителів місцевості; вчасно подавати щорічні та піврічні звіти про діяльність шкіл місцевому управителю освіти.

Покаранням за невиконання обов'язків чиновників місцевих органів управління освітою були штрафи. За відмову виконувати обов'язки члена шкільної ради, у разі обрання його на посаду, він повинен був сплатити двадцять доларів. Така ж сума штрафу передбачалася за фіктивну фінансову звітність шкільної ради. У разі несвоєчасного подання річної доповіді про діяльність шкіл Районному управителю освіти, шкільна рада повинна була сплатити по п'ять доларів за кожен тиждень затримки звіту. Штраф у розмірі трьох доларів сплачували за кожне не скликане шкільне засідання. За підтасування результатів виборів місцевих чиновників – членів шкільних рад покарання могло бути у вигляді штрафу (до 10 доларів) або навіть ув'язнення. За зрив шкільного засідання чи навмисне переривання діяльності школи розмір штрафу сягав 20 доларів. У випадку невиконання членами шкільної ради інших обов'язків, за які не передбачалося стягнення штрафу, законом було встановлено адміністративне покарання, що полягало у скасуванні урядового гранту

Висновки і пропозиції. Таким чином, дослідження історичної ретроспективи розвитку шкільної освіти Канади у період управлінської діяльності Е. Раерсона (1844-1876 рр.) свідчить про значний поступ, що відбувся у цей час у сфері навчально-виховної діяльності. Було чітко визначено права та обов'язків учнів, правила їх поведінки на відвідування занять. Значно удосконалилась система оцінювання учнів.

Отже, з прийняттям освітнього закону 1850 р. повноваження щодо екзаменування та сертифікації вчителів перейшли від районних управителів освіти до районних рад освіти. Оскільки вимоги до сертифікації вчителів були визначені Радою державної освіти, а районні ради освіти були органами, що представляли центральний орган управління освітою на місцях, у цьому законі чітко прослідковується подальша тенденція до централізації управління освітою.

У 50-х рр. XIX ст. було прийнято також низку важливих законів, які конкретизували специфіку діяльності, права, обов'язки і сфери відповідальності різних учасників освітнього процесу, зокрема, у 1850 р. Рада державної освіти конкретизувала обов'язки вчителів.

До обов'язків вчителів загальних шкіл, згідно із законом 1850 р., належало: ввічливо ставитися до відвідувачів школи, призначених у встановленому законом порядку та дозволяти їм перевіряти книги, які використовуються у навчальному процесі, оглядати приміщення школи; дозволяти їм робити записи у книгу відвідувачів, якщо вони матимуть зауваження; регулярно та сумлінно вести шкільні журнали, оскільки розподіл коштів на місцевому рівні залежить від середнього рівня відвідування учнів у кожній школі; відбирати дітей до різних навчальних класів, відповідно до підручників, які використовуються; добре знати матеріал підручників; проводити навчання згідно з рекомендаціями, наведеними у передмові до підручника; дотримуватися порядку та послідовності у навчальному процесі і навчати учнів дотримуватися цих правил; підтримувати чистоту й акуратність у власному зовнішньому вигляді, у школі та вимагати цього від учнів. Кожного ранку учитель зобов'язувався перевіряти, чи чисті руки й обличчя учнів, чи вони причесані, чи акуратний і чи не порваний їхній одяг. Приміщення школи слід прибирати кожного вечора. Значну увагу звертати на моральну поведінку учнів у школі, навчати їх понять правди та чесності, поваги до старших, слухняності у ставленні до інших людей; дбати про поліпшення загального добробуту учнів; виховувати їх добротою, здоровим глуздом та строгістю, а не грубістю та жорстокістю; заохочувати хороше ставлення учнів одне до одного і викоринювати будь-які прояви зла – сварки, жорстокість у поведінці з тваринами чи людьми тощо. Пунктуально розпочинати та закінчувати усі заняття у школі та добросовісно виконувати свою роботу. Вчитель має право відсторонити учня від навчання за особливо агресивну поведінку у школі та/чи цілеспрямовану непокору. У цьому випадку він зобов'язаний повідомити батьків чи опікунів учня про причину відсторонення його від навчання та довести ситуацію до відома шкільної ради. Жоден учень не може бути виключеним зі школи за рішенням вчителя. У випадку особливо агресивної поведінки зі сторони учня та незгоди її поліпшити вчитель може подати до шкільної ради подання про виключення учня зі школи. Однак якщо учень привселюдно вибачиться за свою поведінку перед учителем та учнями школи, за згодою шкільної ради та вчителя, він може знову поновити навчання. Доглядати за дотриманням правил утримання шкільних приміщень, встановлених згідно з законом. Школу необхідно опалювати, забезпечити справну систему вентиляції, утримувати в чистоті. Шкільне подвір'я та прилеглі земельні ділянки повинні бути доглянуті та чисті. Слідкувати за тим, щоб шкільне приміщення було прибраним і готовим до прийняття

учнів за 15 хвилин до початку занять, щоб діти, які прийшли до школи швидше, могли чекати у приміщенні школи [2, с. 40].

Як центральний, так і місцеві органи управління освітою, більше уваги почали приділяти організації та управлінню навчально-виховним процесом у школі та шкільній дисципліні. «Найбільша помилка... це те, що ідея освіти може існувати без дисципліни; забуваючи, що дисципліна є найважливішою частиною освіти» [5, с. 237].

Згідно з концепцією Е. Раєрсона, вчителям слід бути доброзичливими, підбадьорювати учнів, робити навчання у школі привабливим і цікавим, наскільки це можливо. Але, водночас, кожен учень у школі повинен навчитись терпінню й тиші, а також уважності й поваги до інших учнів та до вчителя. Основою організації ефективного навчального процесу була дисципліна й продуктивне оточення. Очевидно, що в атмосфері галасу й шуму не могло бути мови про ефективне навчання. На початку 40-х рр. XIX ст. у школах повідомлялося про розмови на уроках, вільне ходіння учнів по класу, використання нецензурної лексики, сварки та бійки між учнями тощо. У районі Гор були відомі випадки жування тютюну та куріння у приміщеннях школи. Назріла гостра необхідність у запровадженні суворих правил поведінки учнів у школі та ідентифікації прав і обов'язків усіх учасників освітнього процесу.

Місцеві органи управління освітою (шкільні ради) доповнювали положення уряду власними постановами, що регулювали організацію навчального процесу й поведінку учнів у школах. Встановлені правила поведінки у школі сприяли поліпшенню дисципліни, оскільки відтепер ні батьки, ні учні не могли стверджувати, що вони не знали правил внутрішнього розпорядку.

Отже, до обов'язків учнів, встановлених відповідно до закону 1850 р., належали такі: учні повинні приходити до школи охайними і в чистому одязі; учні не повинні запізнюватися на заняття (запізнення розглядатимуться як порушення внутрішнього розпорядку школи, а винуватці будуть покарані, згідно з рішенням, прийнятим учителем); жоден учень не повинен покидати школу до закінчення занять, за винятком поганого самопочуття чи інших надзвичайних обставин (у цьому випадку спочатку необхідно отримати згоду вчителя); учень, що пропускає школу без поважних причин, ризикує втратити право на навчання у класі до кінця року; учні не повинні залишатися у школі після закінчення занять, за винятком випадків, коли їм необхідно користуватися шкільною літературою [1, с. 70].

Список використаної літератури:

1. The laws relating to common schools in Upper Canada together with the forms, general

- regulations and instructions for executing their provisions. Toronto: Printed for the Department of Public Instruction for Upper Canada by Lovell and Gibson. 1855. 145 p.
2. Houston S. Schooling and Scholars in Nineteenth-Century Ontario – University of Toronto Press. 1988. 418 p.
 3. Johnson F. The Ryersonian Influence on the Public School System of British Columbia. BC Studies. 10. 1971. P. 26–34.
 4. Ontario public school history of Canada / Ontario. Ministry of Education. BiblioBazaar, 2010. 310 p.
 5. Putman J. H. Egerton Ryerson and Education in Upper Canada – Toronto: William Briggs, 1912. 272 p.
-

Huk L. Educational process in Canadian schools (1844–1876)

An analysis and systematization historic-pedagogical sources are examined in the article, which to 40th XIX of century on territory of Overhead Canada there was a limit amount of positions about management general schools. A law in 1816 authorised Governor of Overhead Canada to appoint in every district of province not more than five persons that formed advice of education (eng of Board Edu-cation). Advices of education looked after activity of general schools and annually gave reports to the government of province. They had plenary powers to examine teachers and give out certificates to them also. However the members of advices education related to pedagogical activity and, in most cases, were not teachers. Questions about the adequate evaluation of teachers and delivery to them of certificates repeatedly lifted social and political figures of that time, which put under a doubt the competence of members advices of education.

Hereupon, in 1841 was passed an act, according to that advices of education were renamed in district soviets (eng of district councils) and to their competense, providing and supervision entered, mainly, after school apartments. Town councils (eng of township councils) that looked after activity of schools formed in every municipal district. The duties of examination and certification of teachers passed to the managers of formation of districts(eng of county superintendents). Except it, the managers of formation of districts were obligated at least one time per a year to attend every school that was in their submission and to report to the main manager of formation province.

City councils appointed the municipal managers of education (eng of local/township superintendents). Actually, their duties are such, as well as managers of formation districts, but they had considerably less territory in a submission. The managers of education executed the row of other functions also, in particular, distributed money between schools of district, the limits of school districts determined.

Such distribution plenary powers in the field a management education envisaged existence plenty of local officials and caused the perceptible shortage of centralization in a management education.

Key words: *city councils, main manager of formation province, duties, historic-pedagogical sources, officials, centralization.*